

МУКАЧІВСЬКИЙ ЗАМОК ПАЛАНОК: ОСНОВНІ ВІХИ ІСТОРІЇ

Мукачівський замок Паланок розташований на Закарпатті. Він є унікальним зразком середньовічної фортифікаційної архітектури. Фортеця слугувала важливою оборонною спорудою, що захищала територію Закарпаття протягом багатьох століть.

Найдавніші укріплення замку існували вже у IX-X ст. Вони використовувались для захисту торговельних і військових шляхів, один із яких пролягав через Верещий перевал, з'єднуючи Дунайську низовину з Київською Руссю. Отже, Мукачівський замок в той час стояв на сторожі кордонів Київської Русі.

Вперше у письмових джерелах замок згадується в XI ст. Саме в цей час Мукачівський замок разом із усім Закарпаттям потрапляє під владу Угорщини.

У 1086 р. замок Паланок був єдиною цитаделлю, що не підкорилась половецькому ханові Кутеско. А в 1241 р. татарські орди Батия пройшли повз нього, не наважившись на штурм, адже розташування фортеці на пагорбі робило її важкодоступною. Оскільки в той час Мукачівський замок був під загрозою ординської навали постало питання його укріплення. Був виданий наказ, що дозволяв вирубування лісу на горі для покращення огляду підступів до мурів.

В 1281 р. м. Мукачево разом із замком потрапляє під владу Галицько-Волинського князівства на чолі із Левом Даниловичем і перебуває у його складі близько 40 років. В цей час укріплення замку мало вигляд квадратної вежі, яку згодом стали звати Стара вежа. Київська Русь, ослаблена внутрішніми протиріччями, втратила територію Закарпаття і ці землі перейшли під владу Угорщини. Незважаючи на те, що територія замку довгий час перебувала у власності угорських королів, феодальний замок із палацовими приміщеннями був збудований литовським князем Федором Коріятовичем. Шукаючи притулку після захоплення його маєтків литовським князем Вітовтом, Коріятович оселився на Закарпатті. Тут у 1396 р. угорський король Сигізмунд подарував князю, який йому доводився родичем, Мукачево, де Федір створив свою резиденцію. Він розбудував замок, звівши навколо вежі донжону та ще 4 круглі вежі діаметром 9 м та товщиною стін 2,5 м, з'єднані між собою оборонною стіною висотою 10 м. Під стіною було викопано сухий рів. У перебудованому стані до нашого часу збереглися три із чотирьох веж Коріятовича, крім південно-східної.

У 1414 р. Федір Коріятович помер, залишивши Мукачівський замок своїй дружині Ользі. Однак вона не прожила довго по смерті чоловіка і сама померла у 1418 р., після чого замок Паланок переходить у власність регента угорського королівства Яноша Гуняді.

Протягом XVI століття замок у Мукачево стає одним із основних замків угорської корони.

У середині XVI ст. замок у Мукачево був захоплений австрійськими військами та сильно поруйнований. Однак, австрійці, бажаючи закріпитись на території Закарпаття, до 1569 р. відновили його і в наступному році звели підйомний міст. На відбудові замку працювало близько 50 тисяч селян із навколишніх Угочанського та Березького комітатів. Але зусилля Австрії з укріплення замку були марними, бо у 1570 р. Мукачівський замок знову переходить до угорців після поразки австрійських військ біля Хусту.

Протягом XV-XVI ст. замок у Мукачево укріплюється 14-ма баштами - це найбільше число башт у його історії, а арсенал замку налічує 164 гармати.

У 1633 р. князь Дердь I Ракоці викупує замок Паланок за 200 тис форинтів. Мукачівський замок перетворюється на столицю родини Ракоці, яка володіла ним до 1711 р. Саме в цей час навколо замку викопується рів та зводиться дубовий частокіл, який і дав ім'я замку - «Паланок». За частоколом в межах рову з'являється поселення, де жили майстри, які ремонтували Мукачівський замок, а у випадку облоги брали участь в обороні твердині. У 1648 р. князь Дердь I Ракоці помирає і управління замком перейшло до його дружини - Жужанни Лорантфі. За неї було зведено середню і нижню тераси та зовнішнє оборонне кільце.

У 1649 р. у замок на переговори із князем Дьєрдем II Ракоці про спільні військові дії проти Польщі перебувають посланці гетьмана Богдана Хмельницького. Володарював Дьєрдь II у замку до своєї смерті у 1660 р. Після нього керувати замком залишилася його дружина Софія Баторі, а згодом її син Ференц I Ракоці. У 1670-1671 рр. Ференц I Ракоці брав участь у повстанні проти Австрії, однак зазнав невдачі. У 1676 р. князь помер. Правити замком стала його вдова Ілона Зріні спільно із князеву матір'ю Софією Баторі. У 1680 р. помирає Софія Баторі й Ілона одноосібно вже володарює в замку. У 1682 р. Ілона Зріні виходить вдруге заміж за угорського політика Імре Текелі, який дотримувался протурецької орієнтації. Через це австрійські війська, які вели війну із турками взяли у 1685 р. Мукачівський замок в облогу. Керувала обороною замку, яка тривала тоді близько трьох років, княгиня Ілона Зріні.

До 1688 р. Мукачівський замок залишався єдиним непідкореним австрійцями оборонним пунктом. Розуміючи, що ні штурмом, ні облогою замок Паланок не здобути, австрійці вирішили піти на хитрість, написавши буцімто від чоловіка листа до Ілони Зріні із проханням здати замок. Прочитавши листа, княгиня вирішила піти на капітуляцію, після чого була заарештована, вислана до Австрії та пострижена у черниці.

Австрійський імператор Леопольд I Габсбург наказав перебудувати Мукачівський замок згідно з канонами тодішньої фортифікації. Було знесено старі високі вежі замку та донжон, а система оборони була зміщена від стін фортеці до підніжжя гори. З того часу замок Паланок став низькою фортецею із виступаючими бастіонами та кількома рядами укріплень під горою. Його стали в цей час називати фортецею на сході Священної Римської імперії німецької нації. У 1703 р. син Ілони Зріні – Ференц II Ракоці підняв повстання «куруців» проти австрійської влади та

з другої спроби на початку 1704 р. захопив Мукачівський замок. В цей час Мукачево стало столицею Трансильванського князівства. Повстання протривало 8 років, доки замок Паланок, який став останнім оплотом повстанців, не був у червні 1711 р. захоплений австрійцями. Найактивнішу участь у повстанні брали українці. Князь Ракоці після поразки провів решту свого життя у вигнанні, доки не помер у Туреччині.

Після цих буремних років стратегічне значення замку поступово втратилось. У XVIII ст. була збудована сучасна дорога до замку, а раніше сюди вів серпантин по південно-східному боці гори. Біля підніжжя замку з часу австрійського володарювання почало складатись ціле селище, значну кількість якого становили відставні вояки австрійської армії. В час володарювання Шенбурнів населення селища зростало ще й за рахунок переселення сюди швабів – жителів Баварії. Ще до недавнього часу в околицях замку лунав швабський діалект німецької мови. У 1728 р. Мукачівська домінія була подарована австрійському графові Лотару Францу Шенбурну. З 1732 р. замок Паланок став виконувати функцію в'язниці. А у 1782 р. він був перетворений у в'язницю для утримання політичних в'язнів Австрійської імперії. Загалом через в'язницю пройшло понад 20 тис. в'язнів. У 1803 р., коли Наполеон прибув до Угорщини, угорська корона та інші знаки, які символізували вищу владу, були перевезені до Мукачівського замку і зберігались у ньому з 11 грудня 1805 р. до 6 березня 1806 р.

У 1847 р. замок Паланок відвідав відомий угорський поет Шандор Патефі, чому є присвячена окрема експозиція у замковому музеї.

У 1848 р. під час революції в Австрії мешканці Мукачево звільнили в'язнів замку. Але у 1856 р. Мукачівський замок знову почав виконувати функції в'язниці і так до 1896 р., коли австрійська влада остаточно її закрила до річниці святкування 1000-ліття переходу угорців через Карпати. У 1922-1926 рр. за Чехословаччини Мукачівський замок було відбудовано та розміщено у ньому казарми.

Під час Другої світової війни у замку розташовувались угорські війська. А з приходом радянської влади у замку розміщувались органи НКВС до кінця 50-х років XX століття, потім – школа механізаторів сільського господарства, школа голів колгоспів, а згодом – професійно-технічне училище, яке проіснувало у ньому до здобуття Україною незалежності. На сьогоднішній день замок Паланок є відреставрований, у ньому діють Мукачівський історичний та краєзнавчий музеї, виставка дерев'яні церкви Закарпаття, картинна галерея та художній салон. Сучасний замок Паланок складається із чотирьох терас, на яких розташувались Передворотній, Нижній, Середній та Верхній замки. Так як кожен із чотирьох замків розташовувався на різній висоті, то при необхідності міг оборонятися самостійно. На першій терасі біля підніжжя гори розташований Передворотній замок, який складався із Сторожової вежі та мав міст через рів. На другій терасі вище знаходиться Нижній замок, збудований у XVII ст. під час правління Жужанни Лоранті (1600-1660), що сполучається із Передворотнім підйомним мостом. Підхід до Нижнього замку охороняють два міцні bastiони, товщина стін яких досягає 3,5 м. Над Нижнім замком на третій терасі знаходиться Середній замок, потрапити до якого можна лише через підйомний міст. Він утворює разом із Верхнім замком єдиний оборонний комплекс. Верхній замок знаходиться на четвертій терасі на вершині гори. Потрапити до нього можна двома дорогами, які ідуть по обидві сторони від балкону. Зліва – сходами через вежу ратуші, а справа – через хід-пастку, прокладений під південно-східною вежею. Довжина ходу становила 30 м, а ширина – 3,5 м. Ворог, потрапивши у нього, опинявся замкненим, бо на вході і на виході опускались ґрати, а захисники замку в цей час лили зі спеціальних отворів на нападників окріп, розплавлену смолу та кидали смолоскипи.

Отже, Мукачівський замок, як у минулі часи, так і тепер милує людське око своїми формами та захоплює уяву, змусивши поринути думками у колишню його королівську велич та військові баталії, які постійно відбувалися біля нього. Незважаючи на історичні перепиті замок зберігся і продовжив гордо височіти на своїй горі.